

MICHAEL ABDALLA

UNIWERSYTET IM. ADAMA MICKIEWICZA W POZNANIU

MASATUR@AMU.EDU.PL

ORCID 0000-0002-0933-3755

MOCZ WIELBŁĄDA W TEOLOGII MUZUŁMAŃSKIEJ

DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/TiCz.2020.009>

Streszczenie. W artykule przedstawiono w dużym skrócie charakterystykę wielbłąda jednogarbnego oraz jego rolę w historii Arabów, ograniczając się do kilku ważnych epizodów. Wprowadzenie do części głównej eseju stanowi nieodzowny, choć bardzo skrócony, wgląd do hadisów, jako że są one drugim po Koranie źródłem wiedzy o Mahomecie, islamie i teologii muzułmańskiej. Z sześciu najważniejszych zbiorów hadisów wybrano najstarszy, autorstwa Al-Buḥārīego (zm. 870). W tym zbiorze interesujący nas hadis o moczu wielbłąda występuje w trzynastu wariantach, z których, dla wykazania różnic między nimi, wybrano i przetłumaczono sześć. W omówieniu treści hadisu zacytowano do dziś powtarzane i aktualne opinie znanych komentatorów. Ostatni segment artykułu poświęcono „medycynie proroka”, w której znalazł się także mocz wielbłąda, obecnie sprzedawany w Arabii Saudyjskiej w puszkach pod nazwą *bola-cola*, identycznych do puszek *coca-cola*.

Słowa kluczowe: mocz wielbłąda; hadisy; „medycyna proroka”; prorok Mahomet.

Abstract. Camel's urine in Muslim theology. In the paper, role of the camels in history of Arabs and its characteristics is briefly presented emphasizing some important episodes. The introduction necessarily refers to the Hadith as the second after Qur'an source on Muhammad, Islam and Muslim theology. Among six main collections of Hadith, the oldest one was chosen, namely, the one collected by Al-Buḥārī (d. 870). In this book, the Hadith about camel's urine is presented in 13 versions, from them six

variants were chosen to expose the important differences. In the analysis, opinions of Muslim authorities were cited, both classical and the most recent ones. In the last part of the paper, the „Prophet’s Medicine” is discussed, which includes also the camel’s urine. Its importance and actuality can be confirmed by the fact that in Saudi Arabia camel’s urine is sold in cans like that of *coca-cola*, under the mark *bola-cola*.

Keywords: camel’s urine; Hadith; „Prophet’s Medicine”; Prophet Muhammad.

WPROWADZENIE

Szacuje się, że w świecie żyje około 20 milionów wielbłądów jednogarbnych, najwięcej we Wschodniej i Północnej Afryce. Samica tego ssaka jest drobniejsza i łagodniejsza od samca. W cyklu co dwa lata wydaje na świat jednego potomka, po ciąży trwającej 12–15 miesięcy, i karmi go mniej więcej przez taki sam okres. Młode osiąga dojrzałość po czterech latach, a w wieku 6 lat wydaje pierwszego malca, który żyje 40–50 lat. Produktywność samicy wynosi maksymalnie 6 potomków.

Garb wielbłąda składa się z włóknistych tkanek z dużą zawartością tłuszczu, który w razie potrzeby utlenia się pod wpływem światła słonecznego, wytwarzając energię, wodę, dwutlenek węgla i inne związki. Charakterystyczna u wielbłąda jest czynność pojenia się; jednorazowo może wypić 100–200 litrów wody w czasie nie dłuższym niż 10 minut, bez względu na to, jak słona lub gorzka jest woda i z jakiego źródła pochodzi¹. Specyficzny jest także system regulacji temperatury ciała; dopiero powyżej 41°C może się pocić, wydzielając minimalną ilość wody, a pozbywanie się nadmiaru ciepła w chłodnej nocy odbywa się bez utraty wody, stąd jego mocz ma wyższe stężenie i wyższą zawartość soli od moczu innych ssaków. Przy oddawaniu moczu wielbłąd przyjmuje taką pozycję, aby mgiełkę moczu wiatr kierował na ciało². Beduini uwa-

¹ Woda nienadająca się do picia przez ludzi z powodu mocno odczuwalnej goryczy występuje na przykład w południowo-wschodniej Syrii, w regionie nazywanym „Ar-Radd”.

² J. Bielawski (red.), *Mały słownik kultury świata arabskiego*, Warszawa 1971, s. 523–524; H.A. Elteğani, H.I.E. Idress, *Afalā yanžurūna ilā al-ibili kayfa ħuliqat* (tytuł artykułu w języku arabskim stanowi werset z Koranu, 88:17), „Sudan Journal of Science and Technology” 8 (2007), 2, s. 25–51. http://jst.sustech.edu/content_details.php?id=183&chk=163d6107d1b47320d81dacfc7a27525a (dostęp: 29.06.2019).

zają, że to zwierzę jest największym dla nich darem od Boga. Kiedy słuchacze Mahometa wątpili w jego opis muzułmańskiego raj, jako ogrodu z wysokimi drzewami, dającymi długi cień, strumieniami miodu, wina i mleka, świeżymi owocami i innymi przyjemnościami, kazał im popatrzeć na wielbłąda, w którym odbija się wszechmoc Boga³.

1. ZNACZENIE WIELBŁĄDA W HISTORII ARABÓW

W historiografii arabskiej utrwalił się epizod, którego bohaterami były wielbłądy i ojciec proroka Mahometa, ‘Abdullāh. Angażując się przy odkopaniu studni Zamzam⁴ w Mekce, dziadek Mahometa, ‘Abd al-Muṭṭalib, będący strażnikiem sanktuarium Al-Ka‘by i wodzem plemiennym Kurajszytów, publicznie przyrzekł, że po szczęśliwym zakończeniu prac złoży w ofierze jednego ze swoich dziesięciu synów, spośród których ‘Abdullāh był najmłodszym. Zgodnie z rytuałem, wybór chłopca przeprowadził przez święte strzały zacny mąż służący przy figurze bóstwa Hubala w Al-Ka‘bie. Kiedy strzały padły na ‘Abdullāha, jego ojciec przystąpił do spełnienia przyrzeczenia, jednak współplemieńcy nie dopuścili do dekapitacji chłopca. Zasugerowali, aby udać się po poradę do znanej wróżki w mieście Jaṭrib (późniejsza Medyna). Dowiadując się, że „wykup krwi”⁵ wynosi w Mekce 10 wielbłądów, wieszczka poradziła, aby dać Hubalowi do „wyboru” tyle wielbłądów i chłopca, a jeśli pierwsza runda nie poskutkuje dodawać kolejne sztuki, aż bóstwo będzie

³ M. Abdalla, *Wielbłąd w teologii arabsko-muzułmańskiej*, „Teologia i Człowiek” 42 (2018) 2, s. 145–164.

⁴ Muzułmańska legenda głosi, że Zamzam jest znakiem miłosierdzia Allaha wobec Hagar i Izmaela. Po wygnaniu ich przez Abrahama znaleźli się rzekomo tutaj, na pustkowiu, a Allah sprawił, że wytrysnęło źródło. Arabowie nazywają siebie „dziećmi Izmaela”.

⁵ Znana u Arabów przed islamem *dija* (także *fidia*) nie została potępiona przez islam (Koran 4:92). O jej wysokości donoszą liczne hadisy. Podstawową miarą zadośćuczynienia są wielbłądy, przy czym, zarówno dawniej, jak i dziś, za zabójstwo kobiety płaci się połowę ceny należnej za zabójstwo mężczyzny, por. <https://www.islamweb.net/ar/fatwa/14696/>

zaspokojone. Hubal zadowolił się wielbłdami dopiero, kiedy ich liczba wyniosła sto. Chcąc się o tym przekonać, ‘Abd al-Muṭṭalib kazał powtórzyć losowanie trzy razy⁶; za każdym razem strzały padły na wielbłądy. W ten sposób chłopca uratowano, a z wielbłądów przygotowano ucztę dla mieszkańców Mekki⁷.

W urzekającej poezji przedislamskiej spotykamy opisy uczt i przyjęć z główną potrawą z mięsa wielbłądziego. Przysłowiową gościnnością zapisał się Ḥātim aṭ-Ṭā’ī (zm. 578), sławny wódz należący do chrześcijańskiego plemienia Ṭay i zarazem poeta piszący głównie o dobroci, wspomaganiu biednych i podróżnych. Mawiano: „Jego ognisko paliło się przez całą noc”⁸. Aby nakarmić przechodzących obcych ludzi, zarznął trzy wielbłądy, a to, co pozostało, dał im na drogę⁹. Postać Ḥātima, jako ideał szlachetności, hojności, cnoty i rycerskości zna każdy w krajach arabskich, jednak w podręcznikach szkolnych i książkach nie wspomina się o jego przynależności religijnej¹⁰. O nim i jego poezji napisano wiele prac, nakręcono filmy, nawet w Indiach i Indonezji.

Zarówno przed islamem, jak i w czasach Mahometa posługiwano się wielbłądem do egzekwowania najsurowszej kary w iście barbarzyński sposób. Nogi skazańca przywiązywano do doprowadzonych do

⁶ Zastanawiająca jest liczba trzy; w mojej młodości w Syrii często słyszałem przysięgę Beduina: „*wa-llāh wa bi-llāh wa ti-llāh*” – wyraz Allah wyprzedzały pierwsza, druga i trzecia litera alfabetu, kolejno „a”, „b”, „t”.

⁷ Ibn Hišām (zm. 834), *As-Sīra an-nabawiyya*, Bejrut 2000, t. 1, s. 188–192; M.M. Dziekan, *Arabia magica*, Warszawa 1993, s. 70–71, zauważa, że tę opowieść, podobnie jak wiele innych, należy uznać za element apologii proroka i jego rodu, bowiem los był rzucający o życie przyszłego założyciela islamu.

⁸ Sądzi się, że pochodził z miejscowości Ḥā’il (Hail), dziś w północno-środkowej Arabii Saudyjskiej, gdzie znajdują się podobno pozostałości jego pałacu.

⁹ L. Cheikho [Šēhō], *An-Naṣrāniyya wa ādābuhā bayna ‘Arab al-Ġāhiliyya* [Chrześcijaństwo i literatura chrześcijańska wśród Arabów okresu Dżahilijji], Bejrut 1986, wyd. 2, s. 435–436; tenże, *Šu‘arā’ an-naṣrāniyya qabla al-islām* [Poeci chrześcijańscy przed islamem], Bejrut 1986, wyd. 4, s. 98–134.

¹⁰ Z nazwy szkoły podstawowej dla chłopców jego imienia w mieście Hail władze oświatowe usunęły w 2010 roku nazwisko aṭ-Ṭā’ī, pozostawiając tylko imię, Ḥātim. Tłumaczono się tym, że patron nie może należeć do „niewiernych”. Protestując przeciwko temu, jeden z członków Rady Ulemów Arabii Saudyjskiej wystosował list do Kancelarii Króla, zob. <https://www.alwatan.com.sa/article/71410/> (dostęp: 29.06.2019).

wściekłości dwóch wielbłądów, które następnie zmuszano, by pędziły w przeciwnych kierunkach, aż do rozerwania nóg od tułowia. Taki los spotkał kobietę o imieniu Elišba‘ (Elżbieta) 25 listopada 523 roku, za to, że odmówiła judaizującemu królowi himjaryckiemu, Zū Nuwwāsowi, rzeczenia się wiary chrześcijańskiej¹¹. Kolejna egzekucja w ten sam sposób odbyła się w miesiącu ramadanie 628 roku. Także i tym razem ofiarą była kobieta, Umm Qirfa, popularna poetka w sędziwym wieku, należąca do plemienia Banū Fazāra. Skazano ją za to, że piętnowała proroka Mahometa za zbójckie i łupieżcze napady na karawany mekkańczyków¹².

2. HADIS JAKO JEDEN Z FILARÓW ISLAMU

Hadisy to zbiór narracji dotyczących życia codziennego Mahometa, zebranych po upływie ponad dwustu lat od jego śmierci. Drobiazgowo opisują jego zachowanie się w rozmaitych sytuacjach, reakcje, wskazówki, opinie i sądy, preferencje pokarmowe i receptę przyjmowania pokarmu, a także kwestie zaspokajania potrzeb fizjologicznych, nie wyłączając intymnej sfery życia, sposobu oddawania moczu i dokonania ablucji. Kolekcjoner hadisów za każdym razem wymienia kolejnych narratorów, którzy przekazywali sobie daną kwestię. O autentyczności hadisu ma świadczyć nieprzerwany łańcuch przekazicieli oraz fakt, że

¹¹ Zob. M. Abdalla, *Losy chrześcijan himjaryckich jemeńskiego miasta Nadžran (VI–X w.) w źródłach arabskich i asyryjskich*, w: *Arabowie-Islam-Świat*, red. M.M. Dziekan, I. Kończak, Łódź 2007, s. 557–569.

¹² Piszą o tym m.in., Ibn Hišām, *As-Sira...*, t. 4, s. 275; Aṭ-Ṭabarī (zm. 923), *Tārīḥ al-umam wa-l-mulūk*, Bejrut 1997, t. 2, s. 127; Ibn al-Ğauzī (zm. 1200), *Al-Muntażam fī tāriḥ al-mulūk wa-l-umam*, Bejrut 1995, t. 3, s. 261; M.S.N. al-Ya‘murī (zm. 1333), *‘Uyūn al-a‘tar fī funūn al-mağāzī wa-š-šamayil wa-s-siyar*, Al-Madīna al-Munawwara-Damaszek-Bejrut (b.d.w.), s. 152-153; Ibn Kaṭīr (zm. 1373), *Al-Bidāya wa-n-nihāya*, Bejrut 1996, t. 5, s. 218. Rajdu na plemię poetki dokonał z rozkazu proroka Mahometa oddział, na czele którego stanął jego adoptowany syn, Zayd ibn al-Hārīṭa. Po wykonaniu zadania Mahomet pogratulował im i ucałował. Sprowadzoną córkę męczenniczki Mahomet podarował swojemu wujowi. Przypomnijmy, dwa lata wcześniej Mahomet pojął żonę Zayda, Zaynab bint Ğaḥš, i odtąd adopcja została anulowana i zakazana w islamie (Koran 33:5,37,40).

tacy kiedyś żyli i mieli ze sobą bezpośredni kontakt. Po weryfikacji część hadisów uznano za „prawdziwe, zdrowe, autentyczne”, inne za „słabe”, „wątpliwe” lub wręcz „wymyślone”¹³. Ryzykownie byłoby nie zakładać, że treść niejednego hadisu mogła podlegać intencji narratora i jego pozycji społecznej, także kursowi politycznemu urzędującego emira, np. dla legitymizacji swoich zarządzeń.

Nietrudno nie zauważyć, że liczba i kolejność przekazicieli danego hadisu nie są zawsze takie same. To jednak nie stanowi podstawy do definitywnego traktowania go w kategoriach fikcji. Podczas biesiad, które do dzisiaj są zjawiskiem kulturowym na Bliskim Wschodzie, opowiadacza widzi i słucha wiele osób i jest zupełnie zrozumiałe, że nie każdy zapamięta detale wypowiedzi lub wiernie przedstawi sytuację dotąd niezapisaną. Jest też oczywiste, że z biegiem czasu narracja ulega zniekształceniu, a do szczegółów podchodzi się wybiórczo; ten sam hadis był przekazywany przez więcej niż jedną osobę współczesną kolekcjonerowi. Ze względu na mniej lub bardziej znaczące rozbieżności i z uwagi na użyty język, do każdego zbioru powstały komentarze, podobne do tych dotyczących Koranu. Hadisy miały stanowić uzupełnienie Koranu dla lepszego zrozumienia jego treści i zostały zakwalifikowane jako jeden z filarów teologiczno-prawnych islamu w ramach *sunny* (tradycji), do której włącza się starszą od hadisów *sīrę*, czyli biografię proroka. W wiekach XI–XII hadisy były w świecie islamu najważniejszym działem twórczości i analizy literackiej.

3. MOCZ WIELBŁĄDA W HADISACH I KOMENTARZACH DO NICH

W wielotomowych zbiorach hadisów i komentarzach do nich odniesienia do moczu, zarówno zwierzęcego (szczególnie wielbłądów), jak i ludzkiego¹⁴, występują w znacznej liczbie w różnych tomach,

¹³ Najobszerniejszą, krytyczną pracę o hadisach w języku polskim jest książka autorstwa K. Kościelniaka, *Tradycja muzułmańska na tle akulturacji chrześcijańsko-islamskiej od VII do X wieku: Geneza, historia i znaczenia zapożyczeń nowotestamentowych w hadisach*, Kraków 2001.

¹⁴ Szczególnym błogosławieństwem dla towarzyszy Proroka Mahometa było picie jego moczu, gdyż, jak wierzano, nie może trafić do piekła ktoś, kto ma w żołądku

rozdziałach i podrozdziałach, które noszą rozmaite tytuły i śródtytuły. W zależności od układu i podziału zbioru pierwszą wersję hadisu opisującego utrwalony w teologii muzułmańskiej epizod z moczem wielbłąda spotyka się najczęściej w rozdziale zatytułowanym *Ṭahāra* – „Czystość”, będącym zazwyczaj częścią pierwszych tomów. Głównym, ale nie jedynym, twórcą i źródłem przekazu jest Anas ibn Mālik, jeden z trzech najbliższych towarzyszy Mahometa. Niektóre wersje przypisuje się żonie proroka, ‘Ā’iṣa, lub innym osobom, których istnienia dowiedli badacze hadisów. Łańcuch przekazicieli składa się z czterech do siedmiu osób, przy czym w każdej wersji widnieje inny zestaw narratorów i pojawiają się inne szczegóły. Nierzadko ta sama sekwencja i takie same brzmienie powtarzają się zgodnie w dwóch lub więcej zbiorach, co pozwala stwierdzić, że późniejsi kolekcjonerzy kopiowali tekst od wcześniejszych kolekcjonerów. Końcową formę i treść przekazu należy oczywiście przypisać ostatniemu opowiadaczowi, przede wszystkim jednak osobie, która hadis zredagowała. W treści poszczególnych wersji występują mniej lub bardziej znaczące rozbieżności. W przedstawionym epizodzie związanym z moczem wielbłądów ich zestawienie i analiza uzmysłowią skalę wpływu na teologię islamu kontrowersyjnego – jak zobaczymy – werdyktu Mahometa. Mahomet był osobą niezwykle charyzmatyczną i nikt nie miał odwagi zakwestionować jego rozstrzygnięć. Spośród dużej liczby zbiorów, w których występuje ów hadis, wybrałem, w ujęciu chronologicznym, sześć uchodzących za najważniejsze, powszechnie akceptowane i normatywne. Ich zbieracze, jako wielcy tradycjoniści, cieszą się niezachwianym uznaniem i autorytetem.

Al-Buḥārī (zm. 870) w swojej księdze *Ṣaḥīḥ*, zawierającej 7563 relacji, ów hadis podaje w 13 wariantach¹⁵. Muslim zaś (zm. 875) w swoim *Ṣaḥīḥ*, obejmującym 3033 hadisy, utwór przytacza w ośmiu wersjach, ale pod jednym numerem¹⁶. Ibn Māḡa natomiast (zm. 887) w swoim

mocz proroka (zob. np. A. Sina, *Understanding Muhammad: Psychobiography of Allah's Prophet*, b.m.w. 2008, s. 97).

¹⁵ *Ṣaḥīḥ al-Buḥārī*, Damaszk-Bejrut 2002, hadis 233 (s. 68–69), hadis 1501 (s. 366), hadis 3018 (s. 374), hadisy 4192 i 4193 (s. 1029), hadis 4610 (s. 1134), hadisy 5685 i 5686 (s. 1142–1143), hadis 5727 (s. 1450), hadisy 6802 do 6805 (s. 1682–1683), hadis 6899 (s. 1706–1707).

¹⁶ *Ṣaḥīḥ Muslim*, Damaszk 2006, hadis 1671 (s. 794–796).

zbiorze liczącym 4341 hadisów wymienia go w trzech miejscach¹⁷. Abū Dāwūd z kolei (zm. 889), autor *Sunan* z 5274 hadisami, cytuje go 8 razy¹⁸. U At-Tirmidīego (zm. 892) spośród 3956 hadisów w *Al-Ġāmi‘ al-kabīr* występuje w czterech miejscach¹⁹. I wreszcie w *As-Sunan al-kubrā* An-nasā’iego (zm. 915), z 11949 hadisami, pojawia się 24 razy²⁰.

Ze względu na wielość wersji hadisu i dziesiątków przekazicieli o długich nieraz nazwiskach, ograniczę się do przedstawienia sześciu wariantów spośród trzynastu podanych przez pierwszego kolekcjonera, Al-Buhārīego²¹.

I

„Opowiadał nam Sulayman ibn Harb, [który rzekł] opowiadał nam Ḥammad ibn Zayd, a ten za Ayyūbem, a ten za Abī Qilābā, a ten za Anasem, który powiedział: *Do Medyny przybyli ludzie [należący] do [szczępu] ‘Ukl lub ‘Urayna. Klimat miasta nie odpowiadał im i źle się poczuli. Prorok, oby Allah się za niego modlił i obdarzał go pokojem*²², *polecil, aby udali się do stada wielbłądzic, pić ich mocz i mleko. Oni poszli. Po wyzdrowieniu zabili pasterza proroka (s) i uprowadzili wielbłądy. Wiadomość [o tym] dotarła na początku dnia. [Prorok] posłał [ludzi], by ich tropili. Przyprawiono ich, kiedy dzień chylił się ku końcowi. [Prorok] zarządził; obciął im ręce i nogi i wylupano*

¹⁷ *Sunan ibn Māġa*, Bejrut 1954, hadis 2578, 2579, 3503 (s. 861, 1158).

¹⁸ *Sunan abī Dāwūd*, Damaszek 2009, t. 6, hadis 4364–4371 (s. 419–425).

¹⁹ At-Tirmidī, *Al-Ġāmi‘ al-kabīr*, Bejrut 1996, t. 1, hadis 72 i 73 (s. 114–116), t. 3, hadis 1845 (s. 424–425), t. 3, hadis 2042 (s. 564–565).

²⁰ An-Nasā’ī, *As-Sunan al-kubrā*, Bejrut 2001, t. 1, hadis 290–291 (s. 186–187), t. 3, hadis 3473–3492 (s. 429–436), t. 7, hadis 7478, 7524–7526 (s. 65, 83–84), t. 10, hadis 11078 (s. 81).

²¹ Hadisy 4192 (s. 1029) i 5727 (s. 1451) mają identyczną treść i sekwencję przekazicieli.

²² *Ṣallā-l-lāhu ‘alayhi wa sallam* (oby Allah się za niego modlił i obdarzał go pokojem) – formuła powtarzana w arabskich tekstach, gdzie występuje imię proroka Mahometa i wypowiedana przez muzułmanina za każdym razem, kiedy on lub rozmówca wymawia to imię. Nasuwa się uprawnione pytanie: jeśli Allah jest Bogiem Najwyższym, jak utrzymuje teologia muzułmańska, to do kogo Allah modli się w intencji proroka? W dalszej części tłumaczonych wersji hadisu tę frazę zastąpiono literą „s” w nawiasie.

oczy, po czym wrzucono ich do Al-Harra²³, gdzie prosili o wodę, ale wody im nie dano” (hadis 233).

II

„Opowiadał nam Msaddad, [który rzekł] opowiadał nam Yiḥyā, cytujący Ša‘ba, a ten za Qatāda, cytującego Anasa, w którym Allah miał upodobanie²⁴: *Klimat Medyny nie odpowiadał ludziom [należącym] do [szczępu] ‘Urayna i źle się poczuli. Posłaniec Allaha (s) zezwolił im udać się do stada wielbłądzie pochodzących z darów, pić ich mleko i mocz. Oni zabili pasterza i uprowadzili wielbłądy. Posłaniec Allaha (s) posłał po nich. Po przyprowadzeniu ich pociął ich ręce i nogi, wylupił oczy i odstawił do Al-Harra, gdzie gryźli kamienie*” (hadis 1501).

III

„Opowiadał nam Mu‘allā ibn Asad, [który rzekł] opowiadał nam Wuhayb, cytujący ‘Ayyūba, a ten za Abī Qilābā, a ten za Anasem ibn Mālikiem (r): *Do proroka (s) przybyła grupa ośmiu ludzi ze [szczępu] ‘Ukl. Klimat Medyny nie odpowiadał im i źle się poczuli. Powiedzieli: «O Posłańcu Allaha, uracz nas mlekiem». Powiedział im: «Musicie udać się do moich wielbłądzie». Oni poszli, pili ich mocz i mleko, aż wyzdrowieli i przybrali na wadze, [po czym] zabili pasterza, uprowadzili wielbłądy i wyrzekli się islamu, który wcześniej przyjęli. Wieść o tym dotarła do proroka (s). Posłał [ludzi], by ich tropili i sprowadzili. Przyprowadzono ich zanim dzień dobiegł końca. [Prorok] obciął im ręce i nogi, następnie kazał przynieść gwoździe, które rozgrzano i nimi wylupił ich oczy, po czym wrzucił ich do Al-Harra. Prosili o wodę, ale wody im nie dano, aż umarli. Abū Qilāda powiedział: «Oni zabili, ukradli, zwalczali Allaha i jego posłańca (s) i siali zepsucie na ziemi²⁵»*” (hadis 3018).

²³ Al-Harra, teren w pobliżu Medyny, pokryty dużymi kamieniami koloru czarnego, które ostre promienie słońca mocno rozgrzewają w okresie letnim, na co wskazuje sama nazwa [rzeczownik *harrun* oznacza gorąco, upał, ciepło, żar].

²⁴ *Raḍīya-l-lāhu ‘anhu* (w którym Allah miał upodobanie) – fraza zarezerwowana dla towarzyszy proroka Mahometa i zasłużonych muzułmanów. W dalszej części zastąpiono ją literą „r” w nawiasie.

²⁵ Nie wiadomo, na czym polegało „zwalczanie Allaha i sianie zepsucia na ziemi”, skoro przebywali na pastwisku, bezludnym pustkowiu.

IV

„Opowiadał mi ‘Abd al-A‘lā ibn Ḥammād, powtarzając za Yazīdem ibn Zuray‘em, [który mówił] opowiadał nam Sa‘īd, za Qatādą, że Anas (r) opowiadał im, że: *Do [przebywającego] w Medynie proroka (s) przybyli ludzie ze [szczepów] ‘Ukl i ‘Urayna i rozmawiali o islamie. Powiedzieli: «O proroku Allaha, byliśmy hodowcami, nie rolnikami; życie w Medynie nam nie odpowiada». Posłaniec Allaha (s) przydzielił im wielbłądźce i pasterza i polecił, aby wyszli poza miasto i pili ich mleko i mocz. Oni wyruszyli. Kiedy byli w okolicy Al-Ḥarra wyrzekli się islamu, który wcześniej przyjęli, zabili pasterza proroka (s) i uprowadzili wielbłądźce. [Wieść o tym] dotarła do proroka (s). Kazał ich sprowadzić. Wylupili ich oczy i obciąli ręce i w takim stanie odstawiono w okolicy Al-Ḥarra, aż zmarli»*” (hadis 4192).

V

„Opowiadał nam Muslim ibn Ibrāhīm, [który rzekł] opowiadał nam Salām ibn Miskīn abū Nūḥ al-Baṣrī, [który rzekł] opowiadał nam Tābit, cytujący Anasa: *Ludzie cierpiący na chorobę powiedzieli: «O Posłańcu Allaha, ugość nas i nakarm». A kiedy wyzdrowieli, powiedzieli: «Medyna nie sprzyja nam». [Posłaniec Allaha] posłał ich do swoich wielbłądźce w Al-Ḥarra, mówiąc: «pijcie ich mleko». Kiedy wyzdrowieli, zabili pasterza proroka (s) i uprowadzili jego wielbłądźce. [Prorok] posłał za nimi tropicieli. Obciął ich ręce i nogi i wylupił oczy. Widziałem, jak każdy z nich lizał ziemię swoim językiem, aż umarł. Salām powiedział: Dowiedziałem się, że Al-Ḥaġġāġ²⁶ zapytał Anasa: «Opowiedz mi o najsurowszej karze, którą zastosował prorok (s). Opowiedział mu o tej właśnie karze»*” (hadis 5685).

VI

„Opowiadał nam ‘Alī ibn ‘Abdullāh, [który rzekł] opowiadał nam Al-Walīd ibn Muslim, [który rzekł] opowiadał nam Al-Awzāġī,

²⁶ Al-Ḥaġġāġ ibn Yūsuf, najbardziej groźna postać okresu umajjadzkiego. W 694 roku przybył nagle do głównego meczetu w Al-Kufy (Irak) w przebraniu. Odsłoniwszy twarz, którą szczelnie okalał obszerny zwój, zacytował działający na wyobraźnię poemat: „Jestem tym, który rozprasza ciemność i wspina się na wyniosłe szczyty. Kiedy podniosę turban z mej twarzy, rozpoznacie mnie. O ludu Kufy! Widzę dojrzałe głowy do ścięcia, i zaprawdę mówię wam, że jestem tym człowiekiem, który to uczyni. Wydaje mi się, że widzę krew pomiędzy turbanami a brodami”. Arabscy dziejopisarze przypisują mu zagładę 120 tysięcy osób. Cyt. za J. Hauziński, *Burzliwe dzieje kalifatu bagdadzkiego*, Warszawa–Kraków 1993, s. 26–28.

[który rzekł] opowiadał mi Yiḥyā ibn abī Kaḫīr, że Abū Qilāda al-Ġurnī opowiadał mu, cytując Anasa (r): *Do proroka (s) przybyli ludzie ze [szczepu] ‘Ukl i przyjęli islam. Kiedy zachorowali w Medynie [prorok] polecił, aby udali się do jego wielbłądzic i pili ich mocz i mleko. Tak postąpili i wyzdrowieli. Następnie odeszli od islamu, zabili pasterzy wielbłądzic i uprowadzili je. [Prorok] kazał ich wytropić i sprowadzić. Obciął im ręce i nogi, wyłupił oczy i nie wypalił [krwawiących miejsc] aż zmarli*” (hadis 6802).

Al-‘Asqalānī w swoich komentarzach do hadisów zebranych przez Al-Buḫārīego²⁷ twierdzi, że trzech przybyszów pochodziło ze szczepu ‘Ukl, czterech z ‘Urayna²⁸, ósmy zaś z innego szczepu, którego nazwy nie podaje. Przybyli oni do Medyny w czerwcu szóstego roku hidżry (628 r.) prawdopodobnie dlatego, że byli chorzy i wychudzeni i liczyli na pomoc Mahometa. Jednak, zamiast odzyskać zdrowie, po krótkim pobycie zachorowali jeszcze bardziej²⁹. Komentator uprawdopodobnia jeden z dwóch powodów pogorszenia się stanu zdrowia: albo przybysze nie mogli znieść klimatu w Medynie i wybitnie nie smakowały im woda i jedzenie, albo zapanowała wtedy w Medynie epidemia, którą zarazili się. Widocznymi objawami choroby miały być powiększenie brzucha i żółknięcie skóry. Mahomet postanowił skierować ich do stada swoich wielbłądzic, którym opiekowali się dwaj pasterze. Kuracja okazała się być skuteczną: wyzdrowieli, przytyli, a ich skóra nabrała właściwego koloru. Informację o zabiciu pasterza i uprowadzeniu wielbłądów przekazał rano

²⁷ A.A.Ḥ. al-‘Asqalānī, *Faḫ al-bārī bi šarḥ ṣaḫīḥ al-imām abī ‘Abdullāh Muḫammad ibn (I)Smā‘il al-Buḫārī*, Riad (b.d.w.), t. 1, s. 335–341.

²⁸ W arabskiej literaturze powszechnej hadis ten występuje pod nazwą *Qiṣṣat al-‘uraniyyīn* (epizod ‘uranidów), jest tematem licznych kazań w meczetach i komentarzy autorytetów duchowych, <https://www.youtube.com/watch?v=h97QWBRJ1-A> (dostęp: 29.06.2019); <https://www.youtube.com/watch?v=J4SblTP5IY4> (dostęp: 29.06.2019); <https://www.youtube.com/watch?v=lfXGgQbTmM0> (dostęp: 29.06.2019); <https://fatwa.islamweb.net/ar/fatwa/123983/> (dostęp: 29.06.2019).

²⁹ Autor nazywa chorobę *mūmō* i podaje, że jest to asyryjskie określenie, jednak interpretuje dowolnie: odchylenie umysłowe, opuchnięcie głowy i klatki piersiowej oraz powiększenie brzucha. *Mūmō* oznacza „skazę, wadę”. Ostatnie z wymienionych objawów to puchlina skóry i tkanki podskórnej (arab. *istisqā’*, łac. *anasarca*), czyli obrzęk ciała i zgromadzenie płynu w jamach ciała.

drugi pasterz. Winowajców przyprowadzono przed zachodem słońca³⁰. Mahomet okaleczył ich ciała i kazał wrzucić je do Al-Ḥarra³¹. Kara miała być odpowiednia do kilku czynów popełnionych naraz: zabicie pasterza, kradzież wielbłądów, odejście od islamu, sianie zła na ziemi, zwalczanie Allaha i jego posłańca³². Cytując różne autorytety, komentator twierdzi, że w późniejszym okresie podobne wyroki często uzasadniano, powołując się na to rozstrzygnięcie³³.

Komentator odważnie ustosunkowuje się do rozbieżności w relacjach o tym wydarzeniu. Dotyczą one opisu stanu zdrowia przybyszów, okoliczności zachorowania, objawów choroby, pory zdarzenia i wieku wielbłądów. Pojawia się informacja o zabiciu jednej z piętnastu wielbłądziec Mahometa (wabiła się Al-Ḥinnā') i o potwierdzeniu skuteczności moczu wielbłądziego na dolegliwości żołądkowe (arab. *darab* lub *dirba*). Odwołuje się do innych hadisów, w których jest mowa o tym, że mocz każdego zwierzęcia, którego mięso się jada, jest, w razie konieczności, dopuszczalny dla ludzi³⁴. Twierdzi, że zabity pasterz miał na imię Yasār, że przypadł on Mahometowi przy podziale łupów po

³⁰ Ci, którzy ich tropili, pochodzili z Medyny, dobrze znali okolice i należeli do *ansārów*, czyli zwolenników proroka spośród mieszkańców Medyny. Miało ich być około dwudziestu. Dowodził nimi *muhāğir* (l.m. *muhāğirūn*), czyli imigrant z Mekki". Zob. *Sunan An-Nasā'ī bi šarḥ al-ḥāfiḥ Ġalāl ad-Dīn as-Suyūtī wa ḥāšiyat al-imām as-Sindī*, Aleppo 1984, wyd. 4, t. 1, hadis 191 (s. 158–161). Grupa *ansārów* była podporządkowana *muhāğirnom*. Po śmierci Mahometa doznała zawodu politycznego i nie dopuszczono jej do ważnych stanowisk.

³¹ Według an-Nasā'iego posłaniec Allaha zakazał tamowania krwi powszechną u Arabów metodą *kay* (wypalanie); winowajcy mieli się wykrwawić.

³² Stosowaną karę An-Nawawī (zm. 1277), *Şaḥīḥ Muslim bi-šarḥ an-Nawawī*, Kair 1994, wyd. 2, t. 11, hadis 1671 (s. 219–225), wyjaśnia w ten sposób: „Za zabicie bez rabowania – kara śmierci; za zabicie z rabowaniem – śmierć przez ukrzyżowanie; za rabowanie bez zabijania – obcinanie rąk i nóg naprzemianległe; za błędzenie bez zabijania i rabowania – deportacja” (z kraju, w którym rządzą muzułmanie).

³³ Ten rodzaj kary został zapisany jako zapowiedź w Koranie (5:33): „Zapłatą dla tych, którzy zwalczają Boga i jego posłańca i starają się szerzyć zepsucie na ziemi, będzie tylko to, że będą oni zabici lub ukrzyżowani albo też obetnie im się rękę i nogę naprzemianległe, albo też zostaną wypędzeni z kraju. Oni doznają hańby na tym świecie i kary bolesnej w życiu ostatecznym” (według tłumaczenia J. Bielawskiego, *Koran*, Warszawa 1986).

³⁴ *Sunan at-Tirmidī*, Damaszek 2009, t. I, hadis 72 i 73 (s. 89–91).

napadzie na plemię Banū Ta‘laba, a status człowieka wolnego i muzułmanina uzyskał za dobre opanowanie modlitw³⁵. Informuje, że wymierzona kara była zróżnicowana: dwóch ukrzyżowano³⁶, dwóm obcięto ręce i nogi, a dwóm wylupiono oczy, nie podając, co z dwoma pozostałymi. Akcentuje zgodność relacji o tym, że po wrzuceniu do Al-Harra, gdzie miało znajdować się stado wielbłądów, Mahomet zakazał podawania im wody, o którą wołali. Miała to być dodatkowa kara za to, że owego dnia prorokowi zabrakło mleka ze swoich wielbłądziej. Usprawiedliwiając takie stanowisko, Ābādī idzie jeszcze dalej i zaleca: „jeśli muzułmanin ma do wyboru napojenie umierającego z pragnienia apostaty lub wykorzystanie wody do ablucji, powinien wybrać to drugie³⁷”.

Najprawdopodobniej powodem wściekłości Mahometa było przede wszystkim naruszenie jego dóbr osobistych, nadużycie zaufania i brak lojalności. Natomiast kwestia rzekomej apostazji, apologeticznie podnoszona tylko u niektórych komentatorów, najwyraźniej miała drugorzędne znaczenie. Stwierdzenie: „udali się na pastwisko jako muzułmanie, a wrócili jako niewierni” nie jest przekonujące³⁸.

Zestawiając różne opinie, autor dodaje: „Jedni uważają, że Mahomet osobiście wykonał wyrok, który wydał, a inni podkreślają, że kazał go wykonać, będąc, od początku do końca, aktywnym uczestnikiem wydarzenia”. Jeśli chodzi o sposób wylupienia oczu, czynność ta jest wyrażona dwoma czasownikami: *sammara* bądź *samara* (tj. za pomocą gwoźdźcia lub pręta, rozgrzanych do czerwoności) i *samala* (tj. przy użyciu jakiegokolwiek narzędzia). W uzasadnieniu stosowania tej kary powołuje się na treść koranicznego wersetu 5:45: „Przepisaliśmy im w niej [Biblii]: «Życie za życie, oko za oko, nos za nos, ucho za ucho, ząb za ząb; a za

³⁵ M.S.N. al-Ya‘murī, *‘Uyūn al-aṭar...* s. 133, dodaje, że „winowajcy” obcięli jedną rękę i jedną nogę pasterzowi proroka i wbili kolce w jego język i oczy, aż umarł.

³⁶ Cytując Ā‘iṣę, żonę proroka, Ibn Māḡa w hadisie (nr 2579) użył czasownika *ṣalabahum* (ukrzyżował ich) w liczbie mnogiej, nie w charakterystycznej dla języka arabskiego liczbie podwójnej *ṣalabahumā*. Zastanawia również informacja, że powyższy werset Koranu (5:33) Mahomet miał otrzymać – według relacji Ā‘iṣy – po wykonaniu kary wobec tych właśnie osób, na potwierdzenie słuszności jego wyroku.

³⁷ A.Ṭ.M. Ābādī, *‘Aun al-ma‘būd - ṣarḡ sunan abī Dāwud*, Bejrut 1995, t. 12, s. 17.

³⁸ An-Nasā‘ī, *As-Sunan al-kubrā*, t. 3, hadis 3478 (s. 432).

rany obowiązuje prawo talionu³⁹. Ale kto z ceny krwi uczyni jałmużnę, otrzyma przebaczenie». A którzy nie sądzą według tego, co zesłał Bóg, są ludźmi niesprawiedliwymi”. Nie sposób nie odnotować, że wymierzona kara tylko w skutkach częściowo odpowiada koranicznemu sformułowaniu; w komentarzach, gdzie wspomina się, że winowajcy wydlubali oczy pasterza, podaje się, że robili to kolcem. Bez względu na to, kto egzekwował karę i jakim narzędziem, istnieje zgodność, że pomysłodawcą i inicjatorem był Mahomet⁷⁴⁰.

Nie sposób nie zadać pytania o powody niewzmiankowania w żadnej wersji hadisu, co stało się na pastwisku i dlaczego drugi pasterz mówił jedynie o skutkach. Czy da się wykluczyć, że to on mógł z jakiegoś powodu zabić Yasāra albo też doszło do jakiegoś nieporozumienia, niekoniecznie z winy obcych, korzystających z dobrodziejstw proroka? Czy stwierdzenie jednego świadka byłoby ważniejsze od świadectwa ośmiu osób, gdyby chciano ich wysłuchać? Jednak nie dziwi brak wzmianek o ewentualnym umożliwieniu skazanym wytłumaczenia się; procedura stosowana w czasach Mahometa i kontynuowana przez jego następców nie przewiduje obrony, z czym spotykamy się w niektórych krajach muzułmańskich nawet dzisiaj w przypadku apostazji i domniemanego cudzołóstwa. Brakuje też informacji o tym, jak długo szukający pomocy przebywali na pastwisku i, co za tym idzie, ile moczu i mleka

³⁹ Nawet pobieżna znajomość Biblii pozwala zauważyć, że takich przepisów w niej nie ma. Poza tym żydowskie teksty prawnicze jednoznacznie potwierdzają, że zasada „oko za oko” była podstawą do wypłaty rekompensat pieniężnych, a nie do okaleczenia winowajcy (zob. np.: M. Rucki, *Contradiction between the laws “Thou shalt not avenge” and “An eye for an eye”*, w: *Bible Caught in Violence*, red. C. Korzec, Warszawa 2019, s. 49–58).

⁴⁰ Al-Mubarakpuri (ciąg kilku imion hinduskiego autora różni się w zależności od wydawnictwa), *Tuhfat al-Aḥwazī bi šarḥ ḡāmi‘ at-Tirmidī*, Bejrut 1990, t. 1, s. 202–207. W dwudziestu czterech wersjach hadisu w zbiorze An-Nasā’iego tylko w trzech użyta jest liczba mnoga „oni” (tj. zebrani), w siedemnastu liczba pojedyncza „on” (tj. Mahomet), a w czterech występuje forma bezosobowa czasownika. Warto też zwrócić uwagę, że w tym zbiorze forma czasownika *qaṭa‘a* (ciąć, odcinać, kroić, przecinać, rąbać) występuje 16 razy, a forma *qaṭṭa‘a* (kroić na kawałki, odrąbać na kawałki) 3 razy. Użycie czasownika *qaṭṭa‘a* podkreśla także Ibn Qayyim al-Ġawziyya (zm. 1350), *At-Ṭibb an-nabawī*, Bejrut 1957, s. 35–38. W nowym ilustrowanym wydaniu, Riad 2012, s. 68–71.

mogli wypić, aby zalecana kuracja była skuteczna. Największe zdziwienie budzi fakt, że z wielu elementów, z których składa się opisany epizod, autorytety muzułmańskie w swoich licznych komentarzach i wystąpieniach wymieniają tylko dwa: stosowaną karę, którą uzasadniają teologicznie, i cudowność moczu wielbłądziego.

4. „MEDYCYNA PROROKA”

Zalecenie przez proroka picia moczu wielbłąda oraz inne jego porady dotyczące pokarmów i napojów wykorzystuje się dla podkreślenia twórczego wkładu własnego w medycynę, który chciano przypisać boskim objawieniom. Z drugiej strony próbowano w ten sposób przyćmić pamięć o ogromnych osiągnięciach medycyny greckiej, asyryjskiej i perskiej, które dopiero po trzech stuleciach przyswoili muzułmańscy medycy, wykształceni z reguły przez niearabskich mistrzów. Ten nowy nurt w teologii muzułmańskiej, nazywany *at-tib an-nabawī* „medycyna prorocka”, był zjawiskiem religijno-polityczno-społecznym. W XI–XII wieku muzułmańscy duchowni wręcz zakazali muzułmanom korzystania z usług chrześcijańskich lekarzy. Był to jeden z wielu elementów opresji społecznej stosowanej w celu zredukowania roli niemuzułmanów w państwie muzułmańskim.

Na temat tzw. medycyny proroka powstała pokaźna literatura. O podtrzymywanie zainteresowania tym zagadnieniem wciąż troszczą się aktywiści religijni i strażnicy tradycji. Swoje poglądy głoszą w meczetach, w środkach masowego przekazu, w portalach społecznościowych. Prezentują je też na konferencjach, które od kilkunastu lat organizuje się w krajach muzułmańskich cyklicznie w ramach szerszego tematu o „nadprzyrodzoności” Koranu i sunny. Autorzy próbują przekonywać, że Koran i hadisy są depozytariuszami pierwotnej boskiej nauki, zaś niektóre produkty spożywcze, przez sam fakt ich pojawienia się w menu proroka, nabrały nadzwyczajnych właściwości. Takie tezy upowszechniają muzułmańskie placówki i stowarzyszenia naukowe i paranaukowe, korzystające z szerokiego zakresu przywilejów.

Tylko nieliczni autorzy uwzględniają w tego typu publikacjach znaną w czasach Mahometa i przekazywaną z pokolenia na pokolenie

wiedzę ludową w zakresie medycyny. Przypomnijmy, swoją doktrynę społeczno-polityczną Mahomet zaczął głosić w Mekce po czterdziestym roku życia i wprowadzał w życie dopiero w Medynie dziesięć lat później. Właściwości lecznicze moczu wielbłądziego musiały być znane i stosowane na Półwyspie Arabskim przed nadejściem islamu, jednak nie były ureligijnione⁴¹.

Tylko nieliczni intelektualiści muzułmańscy podkreślają, że Mahomet nie był medykiem; sam kierował swoich zwolenników do znanych w regionie lekarzy⁴². Myśliciel Ibn Chaldun (zm. 1406) wyraża skądinąd słuszny pogląd, że porady i praktyki lecznicze proroka niczym nie różniły się od powszechnie znanych w jego epoce w kanonie arabskiej medycyny ludowej i kategorycznie neguje ich nadprzyrodzone pochodzenie⁴³.

Dla uświadomienia skali czci oddawanej Mahometowi warto zanotować, że tematem jednego z hadisów, występującego w wielu zbiorach, jest jego własny mocz. Miała go wypić niejaka Baraka, matka Hukayma bint Umayma bint Ruqayqa, służąca Umm Hābība, jednej z żon proroka i córki kalifa Mu'āwiya ibn abī Sufiāna. Mocz Mahomet miał oddawać w nocy do kubka, który trzymał pod łóżkiem lub który znajdował się przed domem⁴⁴. Kiedy pewnego poranka Mahomet zapytał Barakę o swój mocz, usłyszał, że go wypić, nie wiedząc, że to mocz. Słyszając to, uśmiechnął się i powiedział: „Odtąd nigdy nie doznasz żadnego bólu brzucha”. Zdanie kończące tę relację: „aż do swojej śmierci Baraka nie zachorowała” miało przekonać, że ta wydzielina Mahometa jest jedyna w swoim rodzaju i panaceum na wszelkie choroby⁴⁵. Prakty-

⁴¹ Szerzej pisze o tym P. Lewicka, „Medycyna proroka” (*aṭ-ṭibb an-nabawī*) i jej miejsce w kulturze medycznej świata islamu, VII–XVI w. O ewolucji gatunku literackiego, w: *Świat arabski w perspektywie interdyscyplinarnej*, Bydgoszcz 2016, s. 73–86.

⁴² Abū Na'īm al-Iṣfahānī (zm. 1038), *Mausū'at aṭ-ṭibb an-nabawī*, Bejrut 2006, t. 1, s. 101–106, wymienia nazwiska ośmiu lekarzy, miejsca ich działalności i stosowane metody leczenia. Część z nich pobierała naukę w asyryjskich szkołach medycznych, np. w Gunde-Szapur na terenie Persji. Tamtejszą szkołę prowadziła chrześcijańska rodzina Bachtiszo, która w VIII wieku przeniosła się do Bagdadu i do upadku miasta (1258 r.) służyła kalifom.

⁴³ Ibn Chaldun, *Al-Muqaddima*, Damaszek 2004, t. 2, s. 268–269.

⁴⁴ Pierwszy kubek był zrobiony z *ṭdān* (plecione liście palmowe), drugi z *fahḥār* (wypalona glina).

⁴⁵ Zob. m.in., Aṭ-Ṭabarānī (zm. 923), *Al-Mu'ğam al-kabīr*, Mosul 1983, t. 24,

ka oddawania moczu w mieszkaniu przez Mahometa jest niezrozumiała szczególnie w konfrontacji z jego stwierdzeniem, że aniołowie nie wejść do domu, w którym znajduje się mocz⁴⁶.

Warto w tym kontekście odnotować, że powroźenie miały także pot i włosy proroka. Pot zbierano do butelek i potraktowano jako „najszlachetniejszy perfum” i „źródło błogosławieństwa”. Oto jeden z hadisów (bez podania listy przekazicieli), który występuje w ponad trzydziestu wersjach⁴⁷.

Prorok zwykł przychodzić do domu Umm Salīm i spać w jej łóżku, kiedy jej nie było. Pewnego dnia zauważyła, że się mocno poci, a jego pot zbiera się na materacu. Otworzyła skrzynię i zaczęła zbierać go do butelek. Kiedy prorok obudził się, zapytał ją, po co to robi. Odpowiedziała: O posłańcu Allaha, dodaję go do swoich perfum, aby wzmocnić ich aromat i aby płynące z niego błogosławieństwo wlało się na nasze dzieci. Prorok ją pochwalił⁴⁸.

hadisy 477 i 527 (s. 189, 205–206), t. 25, hadis 230 (s. 89–90); An-Nasā'ī, *As-sunan al-kubrā*, t. 1, hadis 31 (s. 85); Al-Bayhaqī (zm. 1066), *As-sunan al-kubrā*, Mekka 1994, t. 7, hadis 13406 (s. 106). Obecnie surowy mocz wielbłąda niektórzy piją wiadrami, pomimo że WHO ostrzega, że może to mieć wpływ na rozprzestrzenianie się wirusa MERS (bliskowschodni zespół niewydolności oddechowej). W Arabii Saudyjskiej działają rozlewnie, które oferują mocz w puszkach identycznych do puszek coca-coli, z napisem w takiej samej grafice o brzmieniu „bola-cola” (*bola* w arabskich dialektach to mocz, Beduini nazywają go *wazar*). Handel nim prowadzi się w sklepach i w przydrożnych barach. Działają wyspecjalizowane fermy hodujące wielbłądy wybranych odmian. Gloryfikatory moczku twierdzą, że wzmacnia system immunologiczny, pomaga na przyrost włosów, rozjaśnia je i poprawia połysk, jest pomocny na zapalenie oczu i choroby skórne, uśmierza ból dziąseł i zębów, wdychany likwiduje katar, ma właściwości bakterio- i grzybobójcze, korzystnie działa na marskość wątroby.

⁴⁶ Zob. m.in. At-Ṭabarānī, *Al-Mu'ğam al-awsaṭ*, Kair 1995, t. 2, hadis 2077 (s. 312); Al-Albānī (zm. 1999), *Silsilat al-aḥādīṭ aṣ-ṣaḥīḥa*, Riad 1996, t. 6, hadis 2516 (s. 53-55). Autor cytuje sześciu imamów, którzy przytaczali ten hadis w swoich dziełach. Według przekazów Mahometa aniołowie nie wchodzą do domu, w którym znajduje się także pies, figurka, obraz, dzwonek, nietrzeźwy, trup niewiernego, ktoś, kto zjadł czosnek lub cebulę, lub por, oraz do domu, w którym nie przyjmuje się gości.

⁴⁷ Np. *Ṣaḥīḥ al-Buḥārī*, hadis 6281 (s. 1568); *Ṣaḥīḥ Muslim*, hadisy 2331, 2332 (s. 1099); At-Ṭabarānī, t. 25, hadisy 289, 290 (s. 119).

⁴⁸ An-Nawawī, *Ṣaḥīḥ Muslim bi-ṣarḥ an-Nawawī*, t. 15, hadis 2331 (s. 126–127). Umm Salīm była matką Anasa ibn Mālika, a jej syn wyraził życzenie, aby tym potem

Brak jednak pewnych danych dotyczących tego, jakiego rodzaju błogosławieństwo płynęło na dzieci tej kobiety z butelkowanego potu Mahometa. W omawianym przypadku sześciu nieszczęśników, którzy umierali w straszliwych męczarniach, również brakuje podstawowych danych medycznych dotyczących uzdrowienia. Z sześciu analizowanych hadisów tylko cztery wspominają ogólnikowo o wyzdrowieniu, a jeden dodatkowo precyzuje, że przybrali oni na wadze. Ze studiów nad przekazami ludowymi wynika, że w procesie transmisji niektóre szczegóły opowiadania (zwłaszcza te mało istotne) ulegają zapomnieniu⁴⁹ – wówczas kwestię uzdrowienia należałoby traktować jako pierwotnie nieistotną. Czasami jednak nowe szczegóły są dodawane później, o czym może świadczyć rozbudowanie historii o uzdrowieniu w czterech przekazach i o przybraniu na wadze w jednym. Niewykluczone zatem, że w rzeczywistości picie mleka i moczu wielbłąda w ogóle nie wpłynęło na stan zdrowia zainteresowanych, a cudowne uzdrowienie pojawiło się w niektórych wersjach przekazu wiele lat po opisanym wydarzeniu. Oznaczałoby to, że dzisiaj setki tysięcy ludzi pije mocz wielbłąda bezpodstawnie, wierząc w jego cudowną moc.

PODSUMOWANIE

Zdrowe społeczeństwa każdy szczebel w drabinie rozwoju traktują jako start do szczebla wyższego, swoje prawo nieustannie dostosowują do zmieniających się warunków bytowych i dojrzałości obywatelskiej i starają się oddzielić fakty od mitów, ziarna od plew. Islamskie podejście do kontrowersyjnych zapisów zachowanych w Koranie i werdyktów utrwalonych w hadisach nie uległo zauważalnej zmianie. Szczególnie w hadisach zagadnienia związane z żywnością i żywieniem stanowią niemałą część. Interpretując budzącą niesmak kwestię picia moczu wiel-

spryskiwano jego całun. An-Nawawī dodaje: „tym Allah wyróżnił swojego posłańca najlepszym z aromatów, aby godnie spotkał się z aniołami dostępując objawienia i godnie biesiadował z wiernymi”. „Nigdy nie wahałem piękniejszego od proroka aromatu” (Buḥārī, hadis 1973, 3561, Muslim, hadis 2330). „Prorok wytarł czoło, a jego dłoń tak pachniała, jak wyciągnięta z beczki pełnej perfumu” (Muslim, hadis 2329).

⁴⁹ Zob. np.: S. Thompson, *The Folktale*, Berkeley 1977, s. 436.

błąda, muzułmańscy duchowni najpierw powołują się na Koran i/lub hadisy, a potem cytują lekarzy, którzy również powołują się na Koran i hadisy. Pobożny muzułmanin nie śmie zadać pytania o logiczną, obiektywną ocenę przebiegu wydarzenia związanego z moczem wielbłąda, które zakończyło się katastrofalnie dla sześciu osób. Tekst hadisów uprawnia do wyrażenia opinii, że sposób obchodzenia się z ofiarami nie był współmierny domniemanemu czynowi, tym bardziej, że ich wina nie została udowodniona. Tymczasem z wielowątkowego epizodu podkreśla się najmniej ważny element, mianowicie niewykazana jednoznacznie skuteczność moczu wielbłąda w leczeniu mało sprecyzowanej choroby. W obiektywnej ocenie nawet wyzdrowienie owych ofiar po wypiciu moczu i mleka wielbłąda jest niczym wobec tragedii, jaka ich spotkała. I pomimo wielu niewyjaśnionych wątpliwości zalecenie picia moczu tego ssaka muzułmanie uważają za znak, którym Bóg wyróżnił proroka Mahometa.

BIBLIOGRAFIA

- Abdalla M., *Wielbłąd w teologii arabsko-muzułmańskiej*, „Teologia i Człowiek” 42 (2018) 2, s. 145–164. DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/TiCz.2018.020>.
- Abdalla A., *Losy chrześcijan himjaryckich jemeńskiego miasta Nadżran (VI–X w.) w źródłach arabskich i asyryjskich*, w: *Arabowie–Islam–Świat*, red. M.M. Dziekan, I. Kończak, Łódź 2007, s. 557–569.
- Ābādī M. Abī aṭ-Ṭayyib ‘*Aun al-ma’būd - šarḥ sunan abī Dāwud*, t. 12, Bejrut 1995.
- Albānī (al-), *Silsilat al-aḥādīṭ aṣ-ṣaḥīḥa*, t. 6, Riad 1996.
- ‘Asqalānī (al-), *Faṭḥ al-bārī bi šarḥ ṣaḥīḥ al-imām abī ‘Abdullāh Muḥammad ibn (I) Smā’il al-Buḥārī*, t. 1, Riad (b.d.w.).
- Bayhaqī (al-), *As-sunan al-kubrā*, t. 7, Mekka 1994.
- Bielawski J. (red.), *Mały słownik kultury świata arabskiego*, Warszawa 1971.
- Buḥārī (al), *Ṣaḥīḥ al-Buḥārī*, Damaszek–Bejrut 2002.
- Cheikho L., *An-Naṣrāniyya wa ādābuhā bayna ‘Arab al-Ġāhiliyya*, Bejrut 1986, wyd. 2.
- Cheikho L., *Šu‘arā’ an-naṣrāniyya qabla al-islām*, Bejrut 1986, wyd. 4.
- Dāwud, *Sunan Abī Dāwud*, t. 6, Damaszek 2009.
- Dziekan M.M., *Arabia magica*, Warszawa 1993.
- Elteгани H.A., Idress H.I.E, *Afalā yanzurūna ilā al-ibili kayfa ḥuliqat*, „Sudan Journal of Science and Technology” 8 (2007), 2, s. 25–51.
- Ġauzī (al-) ibn, *Al-Muntazam fi tāriḥ al-mulūk wa-l-umam*, t. 3, Bejrut 1995.
- Ġawziyya (al-) ibn Qayyim, *Aṭ-Ṭibb an-nabawī*, Bejrut 1957.

- Hauziński J., *Burzliwe dzieje kalifatu bagdadzkiego*, Warszawa–Kraków 1993.
- Ibn Chaldun, *Al-Muqaddima*, t. 2, Damaszek 2004.
- Ibn Hišām, *As-Sīra an-nabawiyya*, t. 1, Bejrut 2000.
- Ibn Kaṭīr, *Al-Bidāya wa-n-nihāya*, t. 5, Bejrut 1996.
- Ibn Māğā, *Sunan ibn Māğā*, Bejrut 1954.
- Işfahānī (al-), Abū Na‘īm, *Mausū‘at aṭ-ṭibb an-nabawī*, Bejrut 2006.
- Koran, tłum. J. Bielawski, Warszawa 1986.
- Kościelniak K., *Tradycja muzułmańska na tle akulturacji chrześcijańsko-islamskiej od VII do X wieku: Geneza, historia i znaczenia zapożyczeń nowotestamentowych w hadisach*, Kraków 2001.
- Lewicka P., „Medycyna proroka” (aṭ-ṭibb an-nabawī) i jej miejsce w kulturze medycznej świata islamu, VII–XVI w. O ewolucji gatunku literackiego, w: *Świat arabski w perspektywie interdyscyplinarnej*, Bydgoszcz 2016, s. 73–86.
- Mubarakpuri (al-), *Tuhfat al-Aḥwazī bi šarḥ ġāmi‘ at-Tirmidī*, t. 1, Bejrut 1990.
- Muslim, *Ṣaḥīḥ Muslim*, Damaszek 2006.
- Nasā‘ī (an-), *As-Sunan al-kubrā*, t. 1, t. 3, t. 7, t. 10, Bejrut 2001.
- Nawawī (an-), *Ṣaḥīḥ Muslim bi-šarḥ an-Nawawī*, t. 15, Kair 1994, wyd. 2.
- Rucki M., *Contradiction between the laws “Thou shalt not avenge” and “An eye for an eye”*, w: *Bible Caught in Violence*, red. C. Korzec, Warszawa 2019, s. 49–58.
- Sina A., *Understanding Muhammad: Psychobiography of Allah’s Prophet*, (b.m.w.) 2008.
- Suyūṭī (as-), *Sunan An-Nasā‘ī bi šarḥ al-ḥāfiẓ Ġalāl ad-Dīn as-Suyūṭī wa ḥāšiyat al-imām as-Sindī*, t. 1, Aleppo 1984, wyd. 4.
- Ṭabarānī (at-), *Al-Mu‘ğam al-kabīr*, t. 24, t. 25, Mosul 1983.
- Ṭabarānī (at-), *Al-Mu‘ğam al-awsaṭ*, t. 2, t. 25, Kair 1995.
- Ṭabarī (at-), *Tārīḥ al-umam wa-l-mulūk*, t. 2, Bejrut 1997.
- Thompson S., *The Folktale*, Berkeley 1977.
- Tirmidī (at-), *Al-Ġāmi‘ al-kabīr*, t. 1, t. 3, Bejrut 1996.
- Tirmidī (at-), *Sunan at-Tirmidī*, t. 1, Damaszek 2009.
- Ya‘murī (al-) M. ibn Sayyid an-Nās, *‘Uyūn al-aṭar fī funūn al-mağāzī wa-š-šamayil wa-s-siyar*, al-Madīna al-Munawwara-Damaszek-Bejrut (b.d.w.).

Pomocnicze źródła internetowe (dostęp 29.06.2019)

- <https://www.alwatan.com.sa/article/71410/>
- <https://www.islamweb.net/ar/fatwa/14696/>
- <https://fatwa.islamweb.net/ar/fatwa/123983/>
- <https://www.youtube.com/watch?v=h97QWBRJ1-A>
- <https://www.youtube.com/watch?v=J4SblTP5IY4>
- <https://www.youtube.com/watch?v=lfXGgQbTmM0>
- http://jst.sustech.edu/content_details.php?id=183&chk=163d6107d1b47320d81dacfc7a27525a